

УДК 32.01:316.344.7-058.17

С. М. Козаченко
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри філософії та політології
Хмельницького національного університету

ЕВРИСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ МАРГІНАЛЬНОСТІ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. У сучасному світі універсальним феноменом стала рухливість. Швидко змінюються часові та просторові межі, втрачаючи свою чіткість, однозначність та постійність. Рухаються кордони держав, межі культурних та субкультурних спільнот, змінюються соціальні і ціннісні установки, зразки і норми поведінки, звичний спосіб і стиль життя, ламаються загальноприйняті рамки поділу на своїх і чужих. У таких умовах зростає ймовірність опинитися між кордонами, в стані маргінальності.

Маргіналізація індивідів – це елемент соціальної мобільності, що свідчить про розвиток суспільства та зміни в його соціальній структурі. Масштаби маргіналізації в суспільстві значно зростають у перехідні періоди, коли внаслідок проведення політичних, економічних, соціальних та культурних реформ розпадаються стабільні в минулому суспільні структури, соціальні відносини та їх елементи: соціальні інститути, соціальні групи, індивіди потрапляють в невизначене становище. Перехідні періоди, як правило, супроводжуються різкою диференціацією населення за рівнем життя і доходів, яка призводить до маргіналізації населення. У результаті суспільство, що трансформується, можна назвати маргінальним. Трансформаційні процеси відбуваються в усіх сферах життя українського суспільства з кінця 80-х років ХХ століття. Світова глобальна соціально-економічна криза негативно вплинула на набуті в попередній період в Україні позитивні риси соціально-економічних відносин і соціально-психологічні характеристики переважної частини населення та позначилася на характеристиках сучасного періоду маргіналізації. Збільшення чисельності маргіналів і посилення впливу маргіналів на соціально-політичну ситуацію в країні визначають актуальність теоретичних студій щодо маргінальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Проблематику маргінальності свого часу окреслили Г. Зіммель, К. Маркс, Р. Парк, Е. Стоунквіст, Г. Маркузе, Т. Шибутані, М. Фуко. Різні аспекти феномену маргінальності в сучасному суспільстві аналізуються в роботах В. Онікієнко, Т. Кузьменко, Н. Акопян, І. Прибиткової, І. Попової, Л. Кемалової, З. Голенкової та ін. Проте в науковій літературі проблемний характер зберігають питання щодо способів утворення якості маргінальності, особливостей соціалізації маргіналів, перспектив асиміляції суспільством маргінальної культури.

Метою статті є дослідження евристичних перспектив використання поняття «маргінальне» в освоєнні сучасної суспільності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Поняття маргінальності – міждисциплінарне та поліпред-

метне. Цим пояснюються труднощі в його визначенні. Вперше інтерес до поняття «маргінальність» виявили соціологи, вказавши, що «маргінальність (від лат. *marginalis* – розміщений на межі) – стан груп людей або особистостей, які внаслідок суспільного розвитку опинилися на межі двох культур, беруть участь у взаємодії цих культур, але не приєдналися повністю до жодної з них» [17, с. 364]. У даному випадку поняття маргінальності використовується для аналізу прикордонного, проміжного стану індивіда або групи відносно певних соціальних зв'язків, спільнот. Американський соціолог Р. Парк, вивчаючи процеси міграції, ввів поняття «маргінальна особистість» для позначення культурного статусу та самосвідомості емігрантів, що опинилися в ситуації необхідності адаптації до нового для них способу життя [6, с. 43]. У подальшому дослідження американських та західноєвропейських суспільствознавців вивели на три концепти маргінальності, а саме етнокультурної маргінальності, структурної та маргінальності соціальної ролі. Специфіка вітчизняних досліджень маргінальної проблематики пов'язана з перехідним періодом розвитку суспільства і проміжним положенням особистості в цьому суспільстві. Маргінальність довгий час вважалася виключно породженням капіталістичного суспільства. Але вже всередині 80-х років ХХ ст. даний феномен почав усвідомлюватися як атрибут радянської дійсності (О.А. Галкін, Є.М. Старіков, Б.М. Шапталов), а далі вивчалась проблема маргінальної особистості (Ю.М. Плюсін), досліджувались національно-етнічні процеси та проблеми маргіналізації соціальних груп (В.В. Браніцький, І.Л. Попова, Н.А.Фролова). У результаті у вітчизняній науковій літературі сформувався три підходи до маргінальності: соціально-філософський, соціологічний та культурологічний, в яких відобразилися етнокультурна, структурна та статусно-рольова концепції. Феномен маргінальності «легалізувався» в гуманітарному знанні та зайняв особливе місце серед нагальних проблем суспільного розвитку. Головним у визначенні поняття «маргінальність» постає образ перехідності, що відтворює специфіку сучасної ситуації, хоча маргінальність частіше сприймається як негативне явище.

Цьому є логічне пояснення. До прикладу, в маргінальності розрізняють природну, пов'язану зі спонтанною соціальною мобільністю. Вона притаманна усім суспільствам і, зазвичай, обмежена, не зачіпає основи існуючої стратифікаційної системи. На відміну від неї, привласнена маргінальність має примусовий характер і супроводжується зниженням соціального статусу цілих соціальних груп і прошарків, викликає значні руйнування традиційних соціальних спільнот,

дезінтеграційні процеси в соціальній структурі, що перетворюють суспільство на аморфну масу, «атомізованих» індивідів. Українському суспільству значною мірою властива привласнена маргінальність, в основі якої є радикальні суспільно-економічні та політичні зміни. Такий тип можна також визначити як екстремальний, коли індивіди або групи позбавляються своїх традиційних соціальних позицій, що спричинено війною, революцією, структурними зрушеннями в економіці і т.п. Зазвичай саме ці характеристики асоціюються з поняттям маргінальності.

Методологічне наповнення у виявленні конструктивного потенціалу маргінальності несе інтерпретація даного феномену через маргінальність – пограничність, на відміну від маргінальності-периферійності. Маргінальність-пограничність є своєрідною «перехідною зоною», що забезпечує можливість успішного входження маргінальних суб'єктів в соціальну структуру соціуму, з подальшою трансформацією статусу. Звичайно, важливо, щоб були сприятливі умови для переходу від нижчого соціального статусу до вищого. Маргінальність-периферійність наділена негативним соціальним ефектом, тому що є результатом виключення суб'єктів із функціонуючих культурних та соціально-економічних процесів. У такому разі периферійні маргінали є пасивним соціальним утворенням. У сучасному українському суспільстві основними детермінантами процесу маргіналізації за сценарієм виштовхування на периферію є спад в економіці, безробіття, міграція, зростання злочинності, розпад соціальної сфери, криза системи цінностей, події на АТО.

Варто зауважити, що практично всі соціальні зміни створюють ефекти маргіналізації як невід'ємні елементи переходів, трансформацій, транзицій. У процесі переходу індивід чи група обов'язково опиняється в «прикордонній» ситуації, тобто «на межі» між старим та новим. Якщо перехід виявляється невдалим, то в цьому стані можна опинитися надовго або залишитися в ньому назавжди, а це може перетворити повноправного члена суспільства в «декласований елемент». Проте маргінальна ситуація в суспільстві, яке трансформується, не завжди може бути джерелом деморалізації, індивідуальних та групових форм протесту. Вона може бути джерелом нового сприйняття оточуючого світу, суспільства, людини, що відображатиметься в нетипових формах інтелектуальної, художньої, релігійної творчості, про які свідчить історія людства. До прикладу, протестантизм у релігії, авангардизм в живопису і т.п. зобов'язані своєю появою маргінальним особистостям. Тому варто вивчати не лише негативні, а й позитивні сторони маргінала, виявляючи їх значущість у суспільстві сучасних трансформацій.

Функціонування майже всіх інститутів постіндустріального суспільства потребують у першу чергу якостей, якими наділені маргінальні елементи. Мова йде про гнучкість мислення та соціальне розташування на межі. Продемонструємо дане твердження на прикладі таких соціальних інститутів, як економіка і політика. Сучасна економіка, ґрунтуючись на глибокому розподілі праці, провокує соціальну диференціацію – постійне подрібнення великих соціальних

спільнот на мілкі соціо-професійні, дуже спеціалізовані групи. Епоха монолітних гомогенних класів назавжди відійшла в минуле. Також на сьогодні у виробничій сфері зростає роль гнучкості та інноваційності. У сучасних умовах, щоб обігнати конкурента, потрібно виробляти не більше, дешевше і якісніше, а якомога новіше і новіше. Тож реалізація принципів спеціалізації та інноваційності виводить суспільно-державні організми на лідерські позиції в сучасній економіці та політиці. Враховуючи дані фактори, можна говорити про маргіналів як новий соціальний клас. Які його функції? По-перше, вони забезпечують взаємодію розрізнених елементів соціальної системи. Адже глибока диференціація соціо-професійних груп викликає проблему координації їх дій, взаємодії між ними. У соціальному плані зростає відчуження між людьми – виникає криза взаєморозуміння з її психологічними та соціально-економічними наслідками. Ефективну взаємодію між групами в межах єдиного виробничого процесу можуть здійснити тільки маргінали, завдячуючи своїй основній соціальній характеристиці. Вони, виконуючи роль посередників, компенсують негативні побічні ефекти розподілу праці. Маргінали – це цементний розчин для суспільно-державної споруди. Окрім цього, в умовах кризи соціо-професійної групи найбільш діяльними її елементами, здатними подолати цю кризу, залишаються маргінали, оскільки не сприймають архаїчні норми як священні та незмінні, не сприймають їх порушення заради оновлення і виходу з кризи як щось неприпустиме. Іншими словами, маргінали надають адаптивності тій чи іншій групі. Здатність групи змінювати зовнішні умови або пристосовуватись до них прямо залежить від кількості маргіналів всередині неї. Не будучи залежним від системи традиційних правил, маргінал здатний на інноваційне мислення, особливо в кризових ситуаціях, коли традиційні норми не дають результату. Тому маргінали рятують групи. А ще завдяки інноваційному мисленню маргінали забезпечують стійкість у кризових ситуаціях соціальних інститутів. Це по-друге. Сучасна економіка будується на гнучких виробництвах, які передбачають постійне вдосконалення технологій і, як наслідок, безперервне навчання персоналу. Економічна система сьогодні не зацікавлена в людині, яка щось знає і може виробляти продукт відповідно до своїх знань. Вона зацікавлена в людині, потенційно здатній пристосовуватись до постійного оновлення умов виробництва, готовій постійно оновлювати власні знання, розширювати свої можливості. Неважливо, що саме людина може виробляти сьогодні, важливо те, що вона зможе виробляти завтра. У такому разі конкретні досягнення людей обезцінюються в порівнянні з перспективою. Об'єктивне джерело подібних явищ – у тому, що в конкурентній боротьбі виживає максимально динамічне підприємство. У цих умовах постійно зростають вимоги до працівника. Зараз людина, набувши певного статусу, вже не може користуватися всім життя своїми здобутками і досягненнями. Вона має бути готовою змінювати характер своєї діяльності, свій соціо-професійний статус. Здатність інтенсивно працювати є в багатьох людей, здатність швидко та ефективно змінювати специфіку своєї праці є тільки в маргіна-

лів. Психіка маргінала і постіндустріальна економіка компліментарні [3].

Подібна картина вимальовується в політичному просторі. Політична еліта зазвичай є статичною соціальною групою і тому не здатна динамізувати ситуації. Життя суспільства визначають не ті, кому належать гроші та влада, а ті, що прагнуть ними володіти і рухаються в цьому напрямку. Якраз останні створюють все нове, тому що їм треба щось створювати, аби рухатися доверху. Усе нове створюється не вгорі, а по мірі руху доверху, оскільки суб'єкт, що займає верхню позицію, не потребує інновацій. Але для суб'єкта, що рухається соціальною драбиною доверху, інноваційність є єдиним інструментом реалізації його прагнень. Іншими словами, рух та інновації продукуються не тими соціальними силами, які розташовані на вершині суспільно-державного механізму, а, навпаки, є результатом сили, що розсіяна по всій соціальній драбині. Справжня влада, якщо вона полягає в інноваційному мисленні та інноваційній дії, зосереджена, таким чином, у руках маргіналів. Маргінали – носії динаміки і «таємна влада», яка на всіх соціальних рівнях перетворює реальність.

Зауважимо, що явище маргіналізації часто характеризують як негативне, ґрунтуючись на зв'язку маргінального стану з невизначеністю приналежності, а отже, невизначеністю можливих сценаріїв поведінки маргінальних груп. Застерігають при цьому про девіацію маргіналів як результат накопичення негативної енергії і її деструктивний вплив на самих членів групи або виплескування на інших через насилля та неконтрольовані дії. Однак існує інший сценарій – інтеграції, коли група, що раніш була маргінальною, поступово завойовує сильні соціальні позиції, її цінності стають загальноприйнятими.

Якщо взяти до уваги, що маргінальний статус особистості став нормою в сучасному світі, то вивчення типових характеристик індивідуальної дії в трансформаційних суспільних процесах, зусиль самих людей в процесах соціальної мобільності є особливо актуальним. Тому звернімося до аналізу маргінальності як феномена на рівні індивіда. У даному ракурсі вирізняються два питання. Перше стосується характеристики суб'єкта поведінки, а друге – ситуації. Маргіналом може бути представник будь-якого соціального прошарку, який переживає кризу ідентичності внаслідок відриву (добровільного чи примусового) від певного соціального статусу, культурних норм та цінностей, стилю життя тощо. Добровільна зміна ідентичностей зумовлюється саморозвитком особистості і відбувається за умов стабільного суспільства. Примусове виштовхування людини із соціальної позиції та пов'язаного з нею стилю життя, ціннісно-нормативною системою відбувається у зв'язку із соціальними змінами. Якщо в першому випадку індивід планував зміни і готовий до нових статусів і ролей, то в другому він переживає трагедію, тому що зовнішнє втручання суперечить його бажанням. Саме другий випадок кризи ідентичності має місце в таких найпоширеніших індивідуальних маргінальних ситуаціях, як безробіття, міграція, бідність. Варто відмітити, що під впливом суспільних змін, що викликані ринковими реформами, ча-

стина маргіналів буде продовжувати рухатися по низхідній, тобто спускатися на соціальне дно (люмпенізуватися). Бомжі, алкоголіки, дармоїди, повії і т.п. – чисельно зростаючий шар люмпенів. Інакше кажучи, це та частина людей, яка не зуміла (або не бажала) адаптуватися до нових ринкових умов і перестала займати проміжне положення. Вона ніби остаточно «визначилася». Друга частина (значно більша) маргіналів знаходить поступово способи адаптації до нових реалій, набуває нового соціального статусу (а з ним – відносну стабільність свого буття), нові соціальні зв'язки та соціальні якості. Вони заповнюють нові ніші в соціальній структурі суспільства, починають відігравати більш активну, самостійну роль у суспільному житті.

Однак і у випадку бажаних для індивіда перетворень йому знадобиться сміливість протистояти усталеній суспільній думці, не боятися ізоляції, вміння бачити перспективу. Подібні риси демонструють реформатори, провідники нових соціальних норм, напрямків у мистецтві, законодавці моди і т. ін. Ще Р. Парк та Е. Стоунквіст акцентували увагу на тому, що маргінальна людина – важливий, ключовий чинник у контактах культур, у формуванні нового типу особистості. Маргінал має здатність бачити, сприймати і розуміти те, що до цього моменту ніким не помічалося. Це дозволяє йому привносити у світ інноваційні ідеї, провокуючі явища, що можуть кардинально змінити усталену соціокультурну реальність. Звичайна людина цілковито залежить від суспільства в цілому та окремих його індивідів зокрема. Маргінальна людина виходить за межі, тим самим реалізуючи свій творчий потенціал. Творчість маргінала, навіть якщо вона не отримує суспільного визнання, вже самим фактом свого існування «повідомляє» про прийдешні зміни в різних сферах соціального життя і тим самим готує ґрунт для майбутніх змін у суспільстві [6, с. 64]. Маргінальна людина неминуче стає індивідом із ширшим світоглядом, витонченішим інтелектом, більш незалежними і раціональними поглядами.

У сучасному суспільстві людині доводиться опановувати нові професії, здобувати нові навички, види діяльності, змінювати своє ставлення до соціальних явищ, розширювати межі свого спілкування. За таких умов людина відчуває особливий психологічний стан, що викликаний ламкою попередніх підвалин та цінностей. І маргінальність як характеристика свідомості та поведінки є своєрідною формою прояву життєвих сил людини. Часто серед специфічних властивостей маргінальної особистості виділяють такі якості: загострені рефлексія та самосвідомість; критичне, скептичне, іноді цинічне відношення до світу; релятивізм та безоціночність світогляду; відстороненість та психологічна відчуженість; замкнутість та внутрішня суперечливість [16, с. 36]. Формування цих рис відбувається під впливом маргінальних ситуацій.

Дослідження феномену маргінальної ситуації показують, що вона може виникати як збіг об'єктивних обставин і наслідок переміщення соціальних макроструктур або як наслідок мікроподій людського життя. Відповідно, в теоретичних розвідках маємо макропідхід, який передбачає обов'язковий вплив

зовнішніх обставин на створення маргінальної ситуації, та мікропідхід, який трактує особисте відношення самого індивіда до себе в конкретній ситуації як до маргінала. Маргінальна ситуація може бути джерелом неврозів, деморалізації, індивідуальних і групових форм протесту. У той самий час вона буває джерелом нового сприйняття та розуміння суспільства, нетривіальних форм інтелектуальної, художньої та релігійної творчості.

Маргінальні ситуації класифікують за такими критеріями: кількість суб'єктів маргінальної ситуації (групова та індивідуальна); ступінь усвідомлення (свідома або безсвідома); добровільність (вимушена або спровокована ззовні); причина маргінальності (норми, традиції, культура, соціальний статус, економічне становище, біологічні особливості і т.п.) Маргінальна ситуація завжди є проблемою для людини і вимагає рішення – «змиритися» з нею чи ні, хоча виділяють ще третій варіант – вихід із гри, або так звана вивчена безпорадність [4]. Маргінальна ситуація може стати каталізатором реалізації потенціалів людини, докорінно змінивши її життя, не обов'язково в гірший бік. Проживання маргінальної ситуації індивідом чи групою відбувається через такі процеси, як усвідомлення, подолання, зміна. Якщо самостійно опанувати себе і справитись із ситуацією маргінальний суб'єкт не може, задля подолання незворотніх наслідків розробляються методики роботи з людьми, що потрапили в маргінальну ситуацію.

Висновки. Таким чином, маргінальність є проблемою, що вивчається на перетині різних галузей знання і є перспективним підходом комплексному вивченню людини. Сьогодні в суспільно-політичному дискурсі розрізняють два основні підходи у визначенні маргінальності: як процесу переміщення індивіда чи групи з одного стану в інший та як стану соціальних груп, що перебувають у маргінальній позиції соціальної структури суспільства, в результаті зазначеного процесу переміщення. Перспективними напрямками аналізу маргіналізації є: уточнення загальнонаукового статусу даного поняття, вивчення механізмів маргіналізації в сучасному суспільстві, а також пріоритетних напрямків у практиці подолання невизначеності носіїв маргінального статусу.

Література

1. Акопян Н. Маргинальность как одна из основных характеристик трансформирующегося общества / Н. Акопян // 21-й век. – 2005. – № 1. – С. 150–165.
2. Голенкова З.Т. Маргинальный слой: феномен социальной стратификации / З.Т. Голенкова // Социологические исследования. – 1996. – № 8. – С. 12–17.
3. Жуков Д.С., Лямин С.К. Маргиналы постиндустриальной эпохи: реальность и утопия общества мерцающих статусов / Д.С. Жуков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/marginaly-postindustrialnoy-epohi-realnost-i-utopiya-obschestva-mertsayuschih-statusov/>.
4. Заживихина Н.В. Характеристика маргинальной ситуации / Н.В. Заживихина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/harakteristika-marginalnoy-situatsii/>.

5. Зиммель Г. Социальная дифференциация. Социологические и психологические исследования / Г. Зиммель. – М., 1909. – 223 с.

6. Кемалова Л.И. Личность маргинала и возможности ее социализации в условиях транзитивного общества / Л.И. Кемалова, Ю.Д. Парунова. – Симферополь : Таврия, 2010. – 228 с.

7. Кузьменко Т. Соціальна маргінальність як теоретична проблема та реальність українського соціуму / Т. Кузьменко / Гілея. Політичні науки. – 2009. – № 18. – С. 278–288.

8. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : Ермак, 2003. – 345 с.

9. Онікієнко В.В. Маргіналізація населення України / В.В. Онікієнко. – К. : Мінпраці України, 1997. – 191 с.

10. Парк Р. Культурный конфликт и маргинальный человек / Р. Парк / Соц. и гум. Науки. Отеч. и зарубеж. Литер. Сер. 11 Социология. – М. : ИНИОН, 1998. – № 2. – С. 172–175.

11. Попова И.Л. Новые маргинальные группы в российском обществе / И.Л. Попова // Социологические исследования. – 1999. – № 7. – С. 62–71.

12. Стариков Е. Маргиналы / Е. Стариков / В человеческом измерении: Сб. ст. / Ред.-сост. и авт. предисл. А.Г. Вишневский. – М. : Прогресс, 1991. – С. 30–52.

13. Стоунквист Э.В. Маргинальный человек. Исследование личности и культурного конфликта / Э.В. Стоунквист / Современная зарубежная этнография. Реферативный сборник. – М. : ИС РАН, 1979. – С. 90–112.

14. Фролова Н.А. Маргинализация как социальный феномен : дис. ... канд. социол. наук / Н.А. Фролова. – М., 1994.

15. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб. : Университетская книга, 1997. – 240 с.

16. Шапинский В.А. Культурная маргинальность как социально-философская проблема : дис. ... канд. филос. наук / В.А. Шапинский. – М., 1990.

17. Энциклопедический социологический словарь / Общ. ред. акад. РАН Осипова Г.В. – М. : ИСПИ РАН, 1995. – 939 с.

Анотація

Козаченко С. М. Евристичні можливості категорії маргінальності в суспільно-політичному дискурсі. – Стаття.

Досліджується інтерпретація поняття «маргінальне» в аналізі трансформаційних процесів у суспільстві. Акцентується увага на формуванні сучасного дискурсу маргінальності в контексті вивчення механізмів динаміки основних соціальних інститутів. Вихідним принципом вважається тотальність природи маргінальності, яка виникає не тільки в переломні періоди життя суспільства, а супроводжує функціонування всіх державних режимів і всіх соціальних рівнів. З'ясовано, що характеристика маргінальності як нейтрального феномену, який фіксує становище «на межі», піднімає проблему свободи вибору і природи творчості в усіх сферах суспільного життя. Маргінальність дозволяє рухатися від старого до нового, оскільки соціальні системи схильні до постійних деформацій, що виявляються в економічних, соціальних та культурних сферах. Аналіз поняття «маргінальна особистість» та «маргінальна ситуація» дав можливість розглянути маргінальність як своєрідну форму прояву життєвих ресурсів людини.

Ключові слова: соціальна мобільність, маргінальність, маргінальний статус, маргінальна особистість, маргінальна ситуація.

Аннотация

Козаченко С. Н. Эвристические возможности категории маргинальности в общественно-политическом дискурсе. – Статья.

Исследуется интерпретация понятия «маргинальное» в анализе трансформационных процессов в обществе. Акцентируется внимание на формировании современного дискурса маргинальности в контексте изучения механизмов динамики основных социальных институтов. Исходным принципом принимается тотальность природы маргинальности, так как она возникает не только на переломных этапах жизни общества, но присуща всем государственным режимам и присутствует на всех «этажах» социума. Выяснено, что характеристика маргинальности как нейтрального феномена, который фиксирует пограничное состояние, поднимает проблему свободы выбора и природы творчества во всех сферах жизни общества. Маргинальность позволяет двигаться от старого к новому, поскольку социальные системы подвержены постоянным деформациям, проявляющимся в экономических, социальных и культурных сферах. Анализ понятий «маргинальная личность» и «маргинальная ситуация» дал возможность рассмотреть маргинальность как своеобразную форму проявления жизненных ресурсов человека.

Ключевые слова: социальная мобильность, маргинальность, маргинальный статус, маргинальная личность, маргинальная ситуация.

Summary

Kozachenko S. M. Heuristic capabilities category marginalized in social-political discourse. – Article.

We investigate the interpretation of the concept of «marginal» in the analysis of transformation processes in the society. Attention is focused on the formation of the modern discourse of marginality in the context of the study of mechanisms dynamics of basic social institutions. The starting principle is considered the totality marginality of nature that occurs not only in the critical periods of life, and accompanies the operation of all public modes and all social levels. It was found that the characteristics of marginality as a neutral phenomenon that captures the situation «on the brink», raises the issue of freedom of choice and the nature of creativity in all spheres of public life. Marginality allows you to move from the old to the new as social systems are prone to permanent deformation, manifested in economic, social and cultural spheres. Analysis of the concepts of «marginal person» and «marginal situation» given the opportunity to review marginality as a form of manifestation of the human vital resources.

Key words: social mobility, marginality, marginal status, marginal person, marginal situation.